

УДК 343.8

ПРО СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕКУ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, ЯКІ НЕЗАКОННО ТРИМАЮТЬ ПРИ СОБІ ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Катерина МАХНІЦЬКА,

аспірант кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'ячука

АНОТАЦІЯ

У статті доведено необхідність здійснення більш ефективних заходів режимного, запобіжного, оперативно-розшукового та іншого характеру дій, спрямованих на виявлення каналів поступлення до засуджених, які тримаються у виправних колоніях, заборонених предметів, речовин і засобів, а також розроблено деякі науково обґрунтовані шляхи протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Ключові слова: суспільна небезпека, засуджений, заборонені предмети, речовини та засоби, позбавлення волі, виправна колонія, оперативно-розшукова діяльність, режим, обшук, догляд.

ON THE PUBLIC DANGER OF PROHIBITED ITEMS ILLEGALLY KEPT WITH THEM SENTENCED TO IMPRISONMENT IN UKRAINE

Kateryna MAKHNITSKA,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Right and Justice
of International Economics and Humanities University Academician Stepan Demyanchuk

SUMMARY

The article proves the need to implement more effective measures of a regime, preventive, operational and search nature, aimed at identifying channels of admission to convicts held in correctional colonies, prohibited items, substances and means, and also developed some scientifically based ways to counteract this socially dangerous phenomenon.

Key words: public danger, convicted, prohibited items, substances and means, deprivation of liberty, Correctional Facility, operational search activity, mode, search, inspection.

Постановка проблеми. Як зазначено в ч. 7 ст. 102 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, засудженими до позбавлення волі зберігання при собі речей, а також предметів, які заборонено використовувати в колоніях, не допускається [1]. При цьому виявлені в цих осіб заборонені предмети і речі вилучаються персоналом цих установ виконання покарань (далі – УВП), про що складається протокол. Крім того, за клопотанням адміністрації УВП слідчий суддя розглядає питання про конфіскацію таких речей і предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого відповідно до положень розділу VIII Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [2] (ч. 7 ст. 102 КВК).

Згідно з положеннями ч. 7 ст. 102 КВК, перелік і кількість предметів і речей, які засуджені до позбавлення волі можуть мати при собі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Зокрема, такий перелік закріплений у додатках 3 та 5 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВР УВП).

Проте, як свідчить практика, незважаючи на здійснення персоналом колоній різноманітних заходів режимного (у формі обшуків та оглядів засуджених і їхніх особистих речей) (ч. ч. 5–6 ст. 102 КВК); оперативно-розшукового (ст. 106 КВК); технічного (ст. 103 КВК) та іншого характеру, в осіб, які тримаються у виправних колоніях, постійно вилучаються заборонені для користування у місцях позбавлення волі предмети, речовини і засоби. Наприклад, тільки за 2016 рік (час активних реформ у сфері виконання покарань України [3]) лише під час спроби доставки до охоро-

нюваних об'єктів виправних колоній було вилучено майже 50 тис. грн. (у 2015 р. – більше 58 тис. грн.); 918 доларів США (2015 р. – 309); 1 тис. 790 літрів спиртних напоїв (2015 р. – 1773,8 л) та інших заборонених предметів, речовин і засобів [4, с. 18].

Отже, маємо складну прикладну проблему, що потребує вирішення, зокрема, на науковому рівні. Саме зазначена обставина й зумовила вибір та актуальність теми дослідження, а також визначила її мету та завдання – на підставі проведеного аналізу теоретичних, нормативно-правових та інших джерел, що стосуються змісту предмета цього дослідження, розробити науково обґрунтовані шляхи підвищення ефективності запобіжної діяльності з питань протидії поступленню до засуджених, позбавлених волі, заборонених предметів, речовин і засобів.

Стан дослідження. Результати вивчення наукової літератури показали, що питаннями, які стосуються запобігання поступленню до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, активно займаються як кримінологи, так і учені кримінально-виконавчого профілю. До них можна віднести таких учених, як О.М. Бандурка, І.Г. Бонтирьов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головін, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.Г. Колб, І.М. Копотун, В.М. Конопельський, О.В. Лисодєд, В.А. Меркулова, А.В. Савченко, А.Х. Степанюк, М.С. Пузирьов, І.С. Яковець та інші.

Водночас, враховуючи зазначені вище тенденції розвитку цього суспільно небезпечного явища, що склались у сьогоденні у місцях позбавлення волі, а також роль заборонених предметів у механізмі виникнення злочинів із боку засуджених, які тримаються у УВП, слід визнати, що

актуальність, теоретичне та практичне значення зазначеної тематики дослідження є очевидною, що й стало вирішальним під час вибору теми наукової статті.

Вклад основного матеріалу. Як встановлено під час спеціальних наукових досліджень [5, с. 191–193] та що відображено й у навчально-методичних виданнях [6, с. 324], значна кількість засуджених, які тримаються у виправних колоніях, хворіють на різноманітні соматичні та психічні захворювання (невротичні відхилення, алкоголізм, психічні аномалії тощо). Тому придбання цими особами алкогольних напоїв, наркотичних засобів, їх аналогів і прекурсорів не тільки погіршить їхній стан, але й в багатьох випадках детермінує вчинення з їхнього боку повторних злочинів під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Наприклад, 6 січня 1999 р. у гуртожитку Кіровоградської виправної колонії № 6 після вживання спиртних напоїв між засудженими О. та М. виник конфлікт, внаслідок якого саморобним ножом було вбито останнього [7, с. 11].

Отже, слід констатувати, що наявність у засуджених, позбавлених волі, заборонених предметів, речовин і засобів значно підвищує ступінь їхньої суспільної небезпеки та рівень віктимності (здатності стати жертвою злочину) [6, с. 125–126] для інших осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях.

У науці під суспільною небезпекою розуміють об'єктивну здатність злочину створювати загрозу або завдати шкоду об'єктам кримінально-правової охорони [8, с. 71–72]. До таких об'єктів у сфері правосуддя належать:

а) встановлений порядок виконання та відбування покарання (у цьому випадку – щодо покарання у виді позбавлення волі на певний строк) (ст. ст. 390–392 та інші КК України);

б) встановлений порядок досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень (ст. ст. 371–373 та інші КК).

Крім того, як свідчить практика запобігання та протидії пенітенціарній злочинності, об'єктами посягання у місцях позбавлення волі стають життя та здоров'я особи (ст. ст. 115–119 та інші КК); громадський порядок (ст. ст. 293, 294, 296 та інші КК); встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст. ст. 305–309 та інші КК).

Загалом, якщо узагальнити дані про об'єкти посягання і жертви злочинів, що вчиняються у місцях позбавлення волі та були пов'язані з використанням правопорушниками заборонених предметів (спиртних напоїв, наркотичних засобів, саморобних колічче-ріжучих предметів тощо), то «кримінологічний портрет» цих суспільно небезпечних діянь має такий вигляд:

1. У середньому у місцях позбавлення волі реєструється від 300 [4, с. 1] до більш як 400 злочинів, що вчиняються засудженими [6, с. 321].

2. Динаміка пенітенціарної злочинності щорічно має коливальний характер, але в бік збільшення у розрахунок на 1 тис. засуджених.

3. Кримінально-правова структура цього виду злочинності характеризується відносною стабільністю, а саме – її можна розподілити на три групи:

а) злочини, що посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі (втеча з місця позбавлення волі; злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань; дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань; інші) – майже 70 % у структурі пенітенціарної злочинності. При цьому під час їх вчинення засуджені застосовують різноманітні заборонені

предмети. Наприклад, у 1998 році (останньому звітному періоді перебування органів та установ виконання покарань у складі МВС України) засуджений Б., який відбував покарання у виправній колонії № 64 Херсонської області, безперешкодно з локальної дільниці проник до приміщення короткострокових побачень, де за допомогою пилки по металу розпиляв ґрати на вікні, розбив блоки та вчинив втечу з місця позбавлення волі [9, с. 18];

б) злочини, що пов'язані з незаконним отриманням, виготовленням і вживанням наркотичних засобів, спиртних напоїв та інших заборонених речовин і предметів (більше 20 % у структурі пенітенціарної злочинності). Наприклад, у 1995 році у виправній колонії № 97 Донецької області група засуджених до позбавлення волі вчинила умисне вбивство двох із осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, вживши перед цим виготовлені ними на виробництві цієї УВП спиртні напої, які пиячили всю ніч та затіяли сварку поміж собою. Як результат – двоє із них були вбиті саморобним ножом [10, с. 9];

в) інші злочини (вбивства, завдання тілесних ушкоджень, крадіжки, інші) (майже 9 % у структурі пенітенціарної злочинності), які також мали прямий стосунок до використання при цьому заборонених предметів, речовин і засобів. Наприклад, у 2016 році засудженими до позбавлення волі під час відбування цього покарання було вчинено 9 злочинів після вживання спиртних напоїв та 2 – з використанням колічче-ріжучих предметів [4, с. 8].

Загалом же, структура пенітенціарної злочинності в Україні у 2016 році в узагальненому теоретико-прикладному вимірі мала такий вигляд:

1. 2 злочини були вчинені особами, які відбували покарання у місцях позбавлення волі за ст. 115 КК України (умисне вбивство).

2. 1 злочин – за ст. ст. 15, 115 КК (замах на умисне вбивство).

3. 2 злочини – за ч. 2 ст. 121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження).

4. 2 злочини – за ч. 1 ст. 122 КК (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження).

5. 4 злочини – за ст. 393 КК (втеча з місць позбавлення волі).

6. 16 злочинів – за ст. 393 КК (втеча з виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільниць соціальної реабілітації (адаптації)).

7. 47 злочинів – за ст. 390 КК (ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі).

8. 1 злочин – за ст. 15, 393 КК (спроба втечі).

9. 2 злочини – за ст. 392 КК (дії, що дезорганізують роботу виправних установ).

10. 95 злочинів – за ст. 391 КК (злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань).

11. 13 злочинів – за ст. 345 КК (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу).

12. 101 злочин – у сфері обігу наркотичних засобів (ст. 307 КК – 8 злочинів; ст. 309 КК – 93 злочини).

13. 2 злочини – за ст. 185 КК (крадіжки).

14. 5 злочинів – за ст. 190 КК (шахрайство).

15. 2 злочини – за ст. 263 КК (незаконне поводження із зброєю).

16. 1 злочин – за ст. 289 КК (незаконне заволодіння транспортним засобом).

17. 1 злочин за ст. 382 КК (невиконання судового рішення) [4, с. 1–2].

І хоча у 2016 році загальна кількість злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі, порівняно з 2015 роком зменшилась на 34,9 % (з 458 до 298), рівень пенітенціарної злочинності за цей період у роз-

рахунку на 1 тис. осіб суттєво не змінився. Наприклад, у виправних колоніях максимального рівня у 2016 році цей показник становив 4,19 злочини (у 2015 – 4,06); у виправних колоніях середнього рівня безпеки – 5,53 злочини у 2016 році та 5,68 – у 2015 році; у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – 3,72 злочини у 2016 році та 6,09 – у 2015 році [4, с. 2–3].

Такий стан пенітенціарної злочинності склався у зв'язку з його зумовленістю декількома суттєвими обставинами, а саме:

а) у значній частині УВП та слідчих ізоляторах (далі – СІЗО) України (Львівській виправній колонії № 48; Київському СІЗО; Вінницькій виправній колонії № 1; інших) засудженими негативної спрямованості чинився тиск на загальну масу осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, та на адміністрацію зазначених УВП і СІЗО; здійснювались побори із засуджених (так звані «общаки») та призначались «смотрящі» [11]. Ба більше, вказана категорія засуджених фактично «керувала» і перешкоджала адміністрації УВП і СІЗО у наведенні належного правопорядку та здійсненні передбачених кримінально-виконавчим законодавством України функцій [4, с. 12]. При цьому головним завданням злочинних авторитетів у місцях позбавлення волі було забезпечення засуджених наркотичними засобами, спиртними напоями, грошима та іншими забороненими предметами, які виконують у СІЗО та УВП своєрідну функцію предмета купівлі-продажу, а також активізації (обумовлення) протиправної поведінки, спрямованої на послаблення вимог режиму виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. 102 КВК);

б) наявність у засуджених, позбавлених волі, великої кількості заборонених предметів, речовин і засобів. Наприклад, тільки у СІЗО України у 2016 році у цих осіб було вилучено більше 12 тис. грн (2015 р. – 9,5 тис.); 7,5 тис. літрів спиртних напоїв (2015 р. – 8110 л); 20 тис. 968 грамів наркотичних засобів (2015 р. – 57 тис. 230 г); тощо [4, с. 19]. При цьому здебільшого канали поступлення до ув'язненого під варту та засуджених в СІЗО виявлені не були [4, с. 20]. У свою чергу, по УВП цей показник становив 12 % [4, с. 18].

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що наявність у засуджених, які тримаються у місцях позбавлення волі, заборонених предметів, речовин і засобів вказує на їхній високий рівень суспільної небезпеки як умови, що сприяє вчиненню цими особами повторних злочинів під час відбування цього кримінального покарання та в контексті реформ, які проводяться у сфері виконання покарань відповідно до Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України у вересні 2017 року, [12], об'єктивно потребує вдосконалення на всіх рівнях (нормативно-правовому, організаційному, управлінському та інших), змісту запобіжної діяльності всіх суб'єктів профілактики злочинів.

Список використаної літератури:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : офіц. текст. Київ : АЛЕРТА, 2019. 220 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9, 10, 11, 12, 13. Ст. 88.
3. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та створення територіальних управлінь органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 1123.
4. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році : інформаційний бюлетень. Київ : Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.
5. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2007. 513 с.
6. Криминологія : підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головін, М.Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
7. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році : інформаційний бюлетень. Київ : ДДУПВП, 2000. № 4. 84 с.
8. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / за заг. ред. В.В. Сташина, В.Я. Тація. 4-е вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
9. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань : інформаційний бюлетень. Київ : ДДУПВП, 1999. 83 с.
10. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність кримінально-виконавчої системи у першому півріччі 1995 року : інформаційний бюлетень. Київ : ГУВП МВС України, 1995. 74 с.
11. Боровик А.В., Колб О.Г. Глумачний словник пенітенціарної лексики. Рівне : МГУ, 2018. 344 с.
12. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2017 року. *Урядовий кур'єр*. 22.09.2017 р. № 178.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Махніцька Катерина Григорівна – аспірант кафедри кримінального права та правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Makhnitska Kateryna Hryhorivna – Postgraduate Student at the Department of Criminal Right and Justice of International Economics and Humanities University Academician Stepan Demyanchuk

lesya5@meta.ua